

**D. ABULAFIA, *Büyük Deniz - Akdeniz'de İnsanlık Tarihi*,
İstanbul, 2012, Alfa Yayınları, 755 sayfa (75 resim ve 39 harita ile birlikte).
Çev.: Gül Çağalı Güven. ISBN: 9786051064727**

Abdullah ZARARSIZ*

Cambridge Üniversitesi Akdeniz Tarihi profesörü olan David Abulafia'nın *Büyük Deniz, Akdeniz'de İnsanlık Tarihi* isimli kitabı Haziran 2012'de Alfa Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Kitabın orijinal ismi *The Great Sea, A Human History of Mediterranean*'dir. Yazar, Akdeniz üzerine yazılan eserlerin genellikle hinterlandı da içerdiğini belirterek, kendi kitabında çevre topraklardan ziyade Akdeniz kıyılarındaki liman kentlerinin ve adaların tarihini anlattığını belirtmektedir. Eski Dünya adı verilen Asya-Afrika-Avrupa kıtalarının çevrelediği Akdeniz, insanlık tarihinin filizlendiği ve kültür etkileşiminde bulunduğu coğrafi bölge olması bakımından önem taşımaktadır. Kültür etkileşimi sayesinde Sümerler tarafından bulunan tekerlek bütün Ortadoğu ve Akdeniz coğrafyasında yayılırken, Amerika kıtasında gelişmiş bir medeniyet kuran Mayalarda tekerleğin izlerine rastlanmaz. Eserde, Akdeniz'de ilk zamanlardan başlayarak günümüze kadar gelen süreç ele alınmaktadır. Yazar bir yandan insanı ve insanın faaliyetlerine bağlı olarak gelişen olayları anlatırken, diğer taraftan coğrafi şartların ve imkânların bu olayları şekillendirmede oynadıkları analitik yaklaşımı gözardı etmemektedir. Kitap, resim ve haritalar ile zenginleştirilmiştir.

Kitap, *İçindekiler, Görsel Malzeme Listesi, Çeviriyazım ve Tarihleme Listesi, Önsöz, Giriş, Birinci Akdeniz, İkinci Akdeniz, Üçüncü Akdeniz, Dördüncü Akdeniz, Beşinci Akdeniz* isimli beş ana bölüm, *Sonuç, Ek Kaynakça, Dizin* bölümlerinden oluşmaktadır. Ana bölümler de kendi içlerinde alt bölümlere ayrılmaktadır.

Giriş (19-27) bölümünde yazar Akdeniz'e farklı milletler tarafından verilen isimleri anlatmakta ve Akdeniz üzerine yapılan en temel modern literatür bilgilerine değinmektedir. Akdeniz çevresini şekillendiren coğrafi etkenlerin anlatılmasıyla bölüm tamamlanmaktadır.

5 ana bölümden ilki, *Birinci Akdeniz (M.Ö. 22000-M.Ö. 1000)* (31-88) adını taşımaktadır. *Tecrit ve Uzak Tutulma (M.Ö. 22000-M.Ö. 3000)* (31-42) isimli ilk alt başlıkta Neanderthal adamından bugünkü modern insanın atası sayılan Homo Sapiens Sapiens'in ortaya çıktığı coğrafya (Cebelitarık, Sicilya, Malta, Fas, Kyklad adaları) ile bölgenin prehistorik dönem tarihi ve materyal kültür kalıntıları mercek altına alınmaktadır. *Bakır ve Bronz (M.Ö. 3000-M.Ö. 1500)* (43-56) adı verilen ikinci alt başlıkta alet yapımında bakırın ve bronzun kullanılmasıyla birlikte gelişen kültürel etkileşim sonucu ortaya çıkan Kyklad kültüründen bahsedilmektedir. Bu bölüm bakırı etkin olarak kullanan Troya kentinin gelişimi ve Girit Adası'nda Minos kültürünün anlatılmasıyla son bulmaktadır. *Tüccarlar ve Kahramanlar (M.Ö. 1500 -M.Ö. 1250)* (57-70) isimli üçüncü alt başlıkta ise Miken uygarlığı ve ticaretleri hakkında bilgi verilirken, Akdeniz'in önemli ticaret limanlarından Thapsos, Tanis, Ugarit'in Mikenlerle olan ilişkileri kaleme alınmaktadır. *Deniz Halkları ve Kara Halkları (M.Ö. 1250-M.Ö. 1100)* (71-88) başlıklı dördüncü alt başlıkta Troyalıların kökeni ile ilgili bilgi verilirken, Troyalıların Mikenlerin değil;

* Arş.Gör., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Antalya, abduhazararsiz@hotmail.com

fakat Hititlerin bir ileri karakolu olduğu savı ileri sürülmektedir. Mısırlıların Hititlerle olan savaşları ve kültürleri, Filistinlilerin kökenleri ve kültürleri hakkında bilgi verilmesiyle ilk bölüm son bulmaktadır.

İkinci Akdeniz (M.Ö. 1000-MS 600) (91-276) başlıklı ikinci ana bölümün ilk alt başlığı olan *Mor Tüccarları*'nda (M.Ö. 1000-M.Ö. 700) (91-110) Fenikelilerin Akdeniz ticaretin gelişmesinde oynadığı rol ve Kuzey Afrika'da ticaret kolonileri kurmaları anlatılmaktadır. Burada Fenikelilerin Kartaca'da toprak edinmeleri konusundaki söylence (102), Evliya Çelebi'nin Rumeli Hisarı'nın yapımı konusunda aktardığı rivayetle benzerlik taşıması bakımından dikkat çekmektedir (Evliya Çelebi'nin aktardığına göre II. Mehmed, av köşkü yapmak için Bizans imparatorundan bir yer ister. İmparator, bir sığır derisi göndererek bunun kapladığı alan kadar yerde köşk yapmasında bir sakınca olmadığını belirtir. Bunun üzerine Sultan Mehmed, sığır derisini gerip, bıçakla ince ince dilimleyerek Rumeli Hisarı'nın yapıldığı alanı kaplayacak şekilde keser ve hisar yapılır. Evliya Çelebi, Seyahatname, c.I, İstanbul 1314, 453-454). *Odysseus'un Mirasçıları (M.Ö. 800-M.Ö. 550) (111-128)* adlı ikinci alt başlıkta Homeros'un *Odysseus* destanında yer alan yer ve kişi isimlerinin tarihsel gerçekliği irdelenerek, Korinthos'un gelişim aşamaları aktarılmaktadır. *Tirenlilerin Zaferi (M.Ö. 800-M.Ö. 400) (129-148)* isimdeki üçüncü alt başlıkta Etrüsklerin etnik kökeni, dil ve kültürlerinin gelişimi, Hellenlerin Etrüsklerle olan ilişkileri ele alınmaktadır. Dördüncü alt başlık olan *Hesperidlerin Bahçesine Doğru*'da (M.Ö. 1000-MÖ 400) (149-162) Sardinya ve Güney İspanya'da ticaretin ve kültürün gelişimi irdelenmektedir. *Talassokratiler (M.Ö. 550-MÖ 400) (163-179)* isimli beşinci alt başlıkta Perslerin Akdeniz havzasında hâkimiyetlerini yaymaları ve Sparta ile Atina şehirleri arasındaki üstünlük mücadelesi hikaye edilmektedir. *Akdeniz'in Deniz Feneri (M.Ö. 350-M.Ö. 100) (181-198)* adlı altıncı alt başlıkta Büyük İskender tarafından Mısır'da oluşturulan kosmopolit kültür ile Ptolemaios hanedanlığının Mısır'daki faaliyetleri ele alınmaktadır. Yedinci alt başlık *Kartaca Yok Edilmeli*'de (M.Ö. 400-M.Ö. 146) (199-224) önce Kartaca'nın yükseliş ve düşüşü, sonra ise Roma'nın ortaya çıkışı, güçlenmesi ve Akdeniz'de hâkim duruma gelmesi betimlenmektedir. *Bizim Deniz (M.Ö. 146-M.S. 150) (225-246)* başlığı taşıyan sekizinci alt başlıkta Romalıların Doğu Akdeniz ve Mısır'ı ele geçirmesiyle Akdeniz'i bir iç deniz haline getirmeleri, ticaretin durumu ve ticaret için tehlike oluşturan korsanlar ile mücadeleleri analiz edilmektedir. *Eski ve Yeni İnançlar (M.S. 1-450) (247-261)* adlı dokuzuncu alt başlıkta Roma'da Museviliğin durumu ve Hıristiyanlığın yayılma süreci değerlendirilmektedir. Son alt başlık olan *Dağılma*'da (400-600) (263-276) ise Roma'nın gerileme ve çöküş süreci ele alınarak ikinci ana bölüme son verilmektedir.

Üçüncü ana bölüm *Üçüncü Akdeniz (600-1350) (279-417)* başlığını taşımaktadır ve *Akdeniz'in Dip Noktaları (600-900) (279-295)* isimli ilk alt başlıkta İslam'ın ortaya çıkışı, bu durumun Bizans'a olan etkileri, Batı Avrupa'da Charlemagne'ın Güney Avrupa'da hâkimiyeti ele geçirmesi ve bunun sonucu olarak Venedik'in ön plana çıkmaya başlaması konuları işlenmektedir. *Hristiyan ve İslam Âlemleri Arasındaki Sınırların Aşılması (900-1050) (297-310)* adlı ikinci alt başlıkta Fustat (Kahire)'ta Yahudilere ait Geniza adı verilmiş bir depoda bulunan tüccarlara ait belgelerden yola çıkılarak bu dönemdeki ticaret hakkında bilgiler verilmektedir. Üçüncü alt başlık *Büyük Deniz-Değişim*'de (1000-1100) (311-326) Cenova ve Pisa başta olmak üzere İtalya kent devletlerinin ticaret kentleri olarak öne çıkma süreci irdelenmektedir. *Tanrı'nın Bahşedeceği Kazanç (1100-1200) (327-344)* isimli dördüncü alt başlıkta Mairano ve Solomon isimli tacirlerin ilişkilerinden yola çıkılarak dönemin ticaretiyle ilgili panoraması sunulmaktadır. *Deniz Güzergâhları (1160-1185) (345-359)* adlı beşinci alt başlıkta İspanya'dan Musevi Tudelalı Benjamin ve Müslüman İbn Cübeyr'in günlüklerinden yola çıkılarak Akdeniz coğrafyasındaki seyrü seferler tartışılmaktadır. Altıncı alt başlık *İmparatorlukların Yükselişi ve*

Çöküşü'nde (1130-1260) (361-377) Haçlı seferlerine katılan Sicilya, Venedik, Ceneviz gibi İtalyan kent devletlerinin Mısır'da Fatımî ve Eyyubîlerle olan mücadelelerine ve Venedik'in Bizans hâkimiyetindeki Selanik ve Girit gibi önemli limanları ele geçirmesine değinilmektedir. *Tüccarlar, Paralı Askerler ve Misyonerler (1220-1300)* (379-399) isimli yedinci alt başlıkta Katalanların hâkim olduğu Barselona şehrinin Batı Akdeniz'de üstün duruma gelmesi ve Katalanların gemi teknolojisi ve taşımacılığındaki konumları incelenmektedir. Sekizinci alt başlık *Serrata-Kapanış'ta (1291-1350)* (401-417) ise Venedik, Ceneviz ve Katalanların ticari etkinlikleri okuyucuya sunulurken 'Kara Ölüm' adı verilen vebanın sonuçları irdelenmektedir.

Dördüncü ana bölüm olan *Dördüncü Akdeniz'in (1350-1830)* ilk alt başlığı *Sözde Roma İmparatorları (1350-1480)* (421-441) ismini taşımaktadır. Burada İtalya'da Venedik ve Ceno-va'nın mücadelelerinden ve birbirlerini güçten düşürmelerinden, İspanya'da Aragon krallığının İtalya üzerindeki emellerinden, Osmanlıların Akdeniz'de etkin hale gelerek Otranto'yu fet-htmelerinden ve Dubrovnik'in Osmanlı ile Avrupa arasında aracı hale gelmesinden bahsedil-mektedir. İkinci alt başlık olan *Batı'da Dönüşümler'de (1391-1500)* (443-463) Portekiz'in deniz bir gücü olarak ortaya çıkmasını sağlayan faaliyetleri ve Aragon Krallığı'nın güç kazandığı dönemde Yahudilerin ve Müslümanların sürgün edilmeleri ve İspanyolların İtalya'da hâkimiyet kurmaları analiz edilmektedir. Üçüncü alt başlık *Kutsal İttifaklar ve Şeytani İttifaklar (1500-1550)* (465-482) bölümünde Türk denizcilerin Akdeniz'deki faaliyetlerine ve Fransa Kralı I. François'in İtalya'ya hâkim olmak için Osmanlılarla ittifak kurmasına değinilmektedir. *Akdeniz: Beyaz Deniz İçin Yapılan Savaş (1550-1571)* (483-508) adlı dördüncü alt başlıkta Batı Akdeniz hâkimiyeti için Osmanlıların Malta Şövalyeleri'yle ve Doğu Akdeniz'de Venedik ile olan müca-deleleri ile Ankona ve Ragusa'nın ticarete etkin hale gelmesi anlatılmaktadır. *Akdeniz'de Türedi Tüccarlar (1571-1650)* (509-527) isimli beşinci alt başlıkta Uskok adı verilen Slav korsanların Akdeniz ticaretindeki rolleri ve İtalyan devletlerinin ticarete gerilemeleriyle birlikte İngilizlerin yükselişi aktarılmaktadır. *Çaresizlik İçindeki Diasporalar (1560-1700)* (529-546) adlı altıncı alt başlıkta, II. Felipe döneminde İspanya Müslümanlarının (Morisco) ve Yahudilerinin (Sefardi) İspanya'dan sürülmeleri ve Sabetay Sevi'nin mesihlik iddiasının Yahudi dünyasında yarattığı etkiler ve sonuçları konu edilmektedir. *Ötekilerin Yürekendirilmesi (1650-1780)*(547-563) baş-lığı taşıyan sekizinci alt başlıkta, Batı Akdeniz'de üstünlüğün İspanyollardan İngilizlere geç-me-sinden bahsedilmektedir. Sekizinci alt başlık *Rus Prizmasından Bakış'ta (1760-1805)* (565-584) Rusların Akdeniz'deki emelleri ile Fransız İhtilali'nden sonra Fransa ve İngiltere'nin Akde-niz'de üstünlüğü ele geçirme mücadelesi aktarılmaktadır. Dokuzuncu alt başlık *Dayılar, Beyler ve Paşalar'da (1800-1830)* (585-603) ise Napoleon'un Venedik'i işgaliyle birlikte Venedik ve Ragusa'nın ticari faaliyetlerinin sona ermesi, Kuzey Afrika (Cezayir, Tunus, Mısır)'da hâkim olan beylerin, Avrupa devletleri ve Amerika ile olan ilişkilerinin ele alınmasıyla Dördüncü Ak-deniz bölümü sonlanmaktadır.

Beşinci Akdeniz (1830-2010) isimli son ana başlığın ilk alt başlığı *İkisi Daima Buluşacak'ta (1830-1900)* (607-623) Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla birlikte önem kazanan Mısır'da İngiltere ve Fransa'nın üstünlüğü ele geçirme mücadelesi ile buharlı gemi teknolojisine geçiş süreci ele alınmaktadır. İkinci alt başlık *Yunan ve Gayriyunan'da (1830-1920)* (625-635) Yunan dünyasının yüzyıllar süren uykusundan uyanışı ve Osmanlı hâkimiyetine başkaldırışı irdelenmektedir. *Osmanlı Hurucu (1900-1918)* (637-647) adını taşıyan üçüncü alt başlıkta İtalya'nın Osmanlı hâkimiyetindeki Trablusgarp ve Ege adalarını ele geçirme çabaları ile I. Dünya Savaşı'nda Akdeniz'de gelişen siyasi manevralar ve askeri stratejiler mercek altına alınmaktadır. *Dört Buçuk Şehrin Hikâyesi (1900-1950)* (649-667) bölümünde iki dünya savaşı sırasında İzmir, Selanik, İskenderiye ve Yafa liman kentlerinin durumundan bahsedilmektedir. *Yeniden Mare Nostrum (1918-1945)* (669-681) adlı beşinci alt başlıkta Mussolini'nin Akdeniz'i tekrar ele geçirme

emellerine ve II. Dünya Savaşı esnasında yaşanan çarpışmalara değinilmektedir. Altıncı alt başlık olan *Parçalanmış Bir Akdeniz'de (1945-1990)* (683-697) II. Dünya Savaşı'ndan sonra Soğuk Savaş döneminde Akdeniz dünyasında Cezayir, Kıbrıs, Mısır gibi ülkelerde yaşanan gerilimler ele alınmaktadır. *Son Akdeniz (1950-2010)* (699-712) isimli son alt başlıkta turizm ve teknolojinin gelişimiyle birlikte Akdeniz ekonomisinin ve toplumlarının değişim ve dönüşüm süreci örnekler ışığında analiz edilmektedir.

Sonuç: Denizi Aşmak (713-720) bölümünde elde edilen veriler ışığında genel bir değerlendirme yapılmış ve Akdeniz'in farklı toplumlar ve kültürler arasında etkileşime imkân verdiği ve tarihin her döneminde değişik uygarlıkların gelişimine katkıda bulunduğu belirtilmiştir. Kitap *Ek Kaynakça* (721-723) ve *Dizin* (725-755) bölümleriyle son bulmaktadır.